

UMETNOST

LETNIK IV. — 1939/1940 — SUSEC

MESEČNIK ZA UMETNIŠKO KULTURO
UREDNIŠTVO LJUBLJANA POD TURNOM 5

7

številka

P. n. naročnikom „UMETNOSTI“

„Umetnost“ izhaja točno in redno po napovedanem programu vsakega prvega v mesecu.

Cenj. naročnike prosimo nujno za nakazilo naročnine in plačilo zaostankov.

Redno plačujoči naročniki so najlepše priznanje našemu delu, neredni naročniki pa povzročajo mnogo skrbi in nepotrebnega dela sebi in upravi revije.

Prosimo poslužite se položnic, ki smo jih že večkrat priložili reviji!

Letna naročnina znaša:

Din 100.— za ilustracijski papir

Din 130.— za kredni umetniški papir.

Naš čekovni račun štev. 17-794 glasi: Umetnost, mesečnik za umetniško kulturo-uprava, Ljubljana.

Miha Maleš — Marijino Oznanjenje — Detajl — Freska 1931 — Cirkvena

PODOBE MIHE MALEŠA

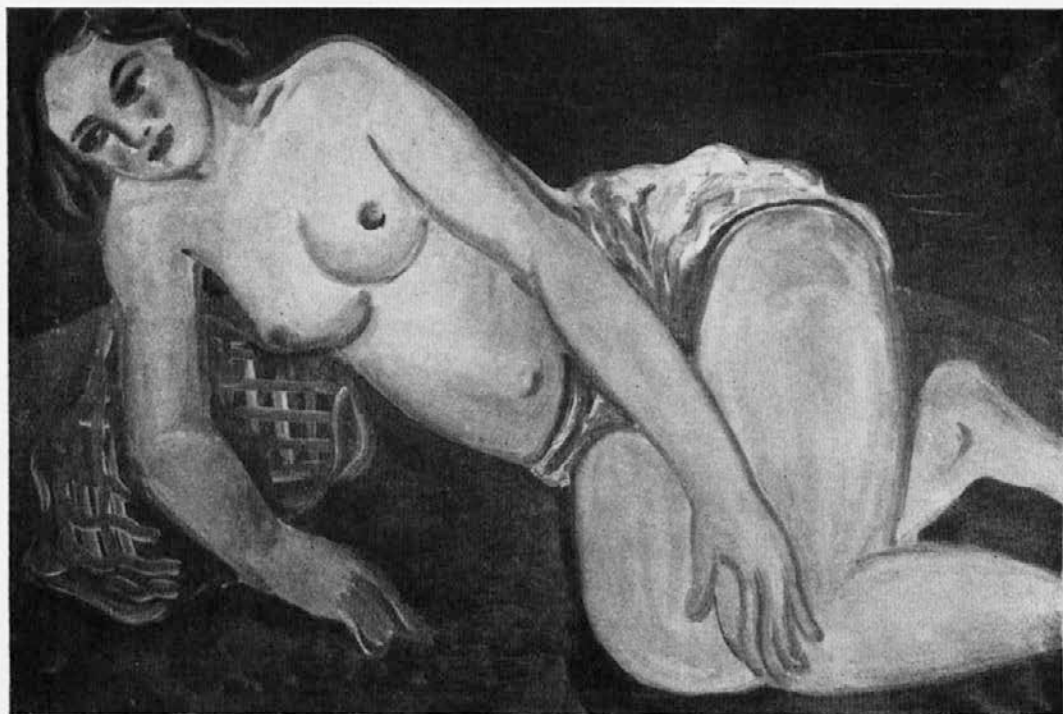
1. Zelo pogost pojav v umetniškem svetu je slikar, ki poleg slikanja goji tudi grafiko. Leonardo, Dürer, Rembrandt, Goya, Manet in neštivilni drugi umetniki spričujejo to. Manj pogost pa je nasprotni primer, da bi grafik enako intenzivno slikal. Pogled v zgodovino umetnosti pokaže, da je skoraj manjša razdalja od slike do kipa, kakor pa od grafike do slike, in manjša tudi od kipa do grafike kakor od te do kipa. Skoraj vsa velika grafika v preteklosti je nastala v svitu slikarstva, pod rokami ali slikarjev ali kiparjev, mnogo manj pa je slikarstva, ki bi bilo ustvarjeno od umetnikov, kateri so bili v prvi vrsti grafiki.

To odpira zanimive poglede v značaj in zgodovino grafike. Grafika ali risba je v zgodovini zahodnoevropske umetnosti tesno prislonjena k svojim starejšim sestram, slikarstvu in kiparstvu. Ako ni popolnoma podrejena, kot so na primer razne skice, ki jih umetniki napravljajo za velika dela, je vendar njen stil najtesneje povezan s stilskimi posebnostmi velikih umetnikov slikarstva in kiparstva in nas nazorno poučuje, kako se umetnostno hotenje velike osebnosti in dobe izraža tudi v črno beli tehniki. Grafični elementarni stil je treba iz tega organizma, kjer je že notranje asimiliran, šele določiti. Drugače pa je pri umetnosti vzhodnoevropskih, predvsem slovanskih narodov. Ti narodi visoke umetnosti nimajo še dolgo, da pa jo imajo, je predvsem zasluga zahodno evropskih umetnostnih središč. Skoro vsi ruski, poljski, in češki umetniki 19. in 20. stol. in prej so črpali »modrost in umetnost umetnosti« na zahodu ter od tam prinašali domov svoja znanja in spoznanja. Ta okolnost je v našem stoletju privedla do nenavadnih pojavov: tako je na pr. skoro vsa češka povojna umetnost navadno posnemanje francoskih in posebej pariških umetnostnih formul, v oddaljeni Slovaški skoro ni sledu avtohtone moderne umetnosti, večina srbske in hrvatske umetnosti hodi po stopinjah iste francoske umetnosti in že kaže te pojave v močni meri tudi najmlajša slovenska umetnost. Slovanski narodi so po vojni postali prava umetnostna kolonija zahoda, provinca, ki se tega žalibog največkrat niti ne zaveda. In vendar tega ne bi bilo treba. Ravno slovanski narodi imajo dediščino preteklosti, za katero jih zavida vsa zahodna Evropa in ta je njihova ljudska umetnost, ki je bila pri vseh v preteklosti visoko razvita in še danes vsepovsod cvete. Njihova ljudska umetnost zasleduje popolnoma drugačne ideale kot visoka umetnost zahoda in ima tudi svoje posebne zakone. Ena izmed njenih edinstvenih zakonitosti in oblik je primarni grafični stil,

Priobčena dela so bila po večini v zadnjih dveh letih razstavljena v Ljubljani, Beogradu in Milanu.

katerega vsepovsodi srečamo, pa naj bo v ljudski umetnosti Rusov, posebno Poljakov, Čehov, Slovakov, podkarpatskih Rusov, Hrvatov in tudi Slovencev. Ta grafični stil je rodil tudi delo W. Skoczylasa, umetnika, ki ustvarja iz čistih virov ljudske umetnosti, dasi ni več ljudski lesorezec. Ali na to bogato dediščino in avtohtono osnovo umetniškega ustvarjanja so slovanski narodi kar pozabili; postala jim je premalo.

V primeri z grafičnimi stili zapada so grafični stili slovanskih narodov v mnogo večji meri samostojni, elementarni in čisti; če so tam skoro povsod vplivani od slikarskega likovnega predstavljanja, so tu samosvoji, saj si ljudstvo kot tako sveta sploh ne predstavlja drugače kot na grafičen način. Slikarstvo zapada je posledica kulture in postopno napredujoče civilizacije zapada; grafika slovanskega vzhoda je izraz prvotnega pretežno kmečkega in vaškega kulturnega tipa. Poslanstvo slovanskih umetnikov, odhajajočih na zapad, bi bilo napraviti iz teh avtohtonih osnov elementarnega grafičnega stila ter iz pridobitev zapada sintezo v smislu prave narodne umetnosti. Namesto tega je zavladalo prenašanje zapadnih vzorcev na vzhod. Posledica nejasnosti, ki označuje vso povojno dobo v tej smeri, je sorazmerno majhno število onih umetnin, katere so več nego odsev modernega strujanja in prvih vtisov, dobljenih na zapadu, in katerim je na licu zapisano, da so neuspeh eksperiment, ker so se oddaljile od podlag naravnega in avtohtonega umetnostnega ustvarjanja, pa naj bodo v tehničnem pogledu še tako popolna.

Miha Maleš — Ležeci ženski akt — Olje 1938

Miha Maleš — Krajina iz ljubljanske okolice — Olje 1938 — Galleria d'Arte moderna v Milanu

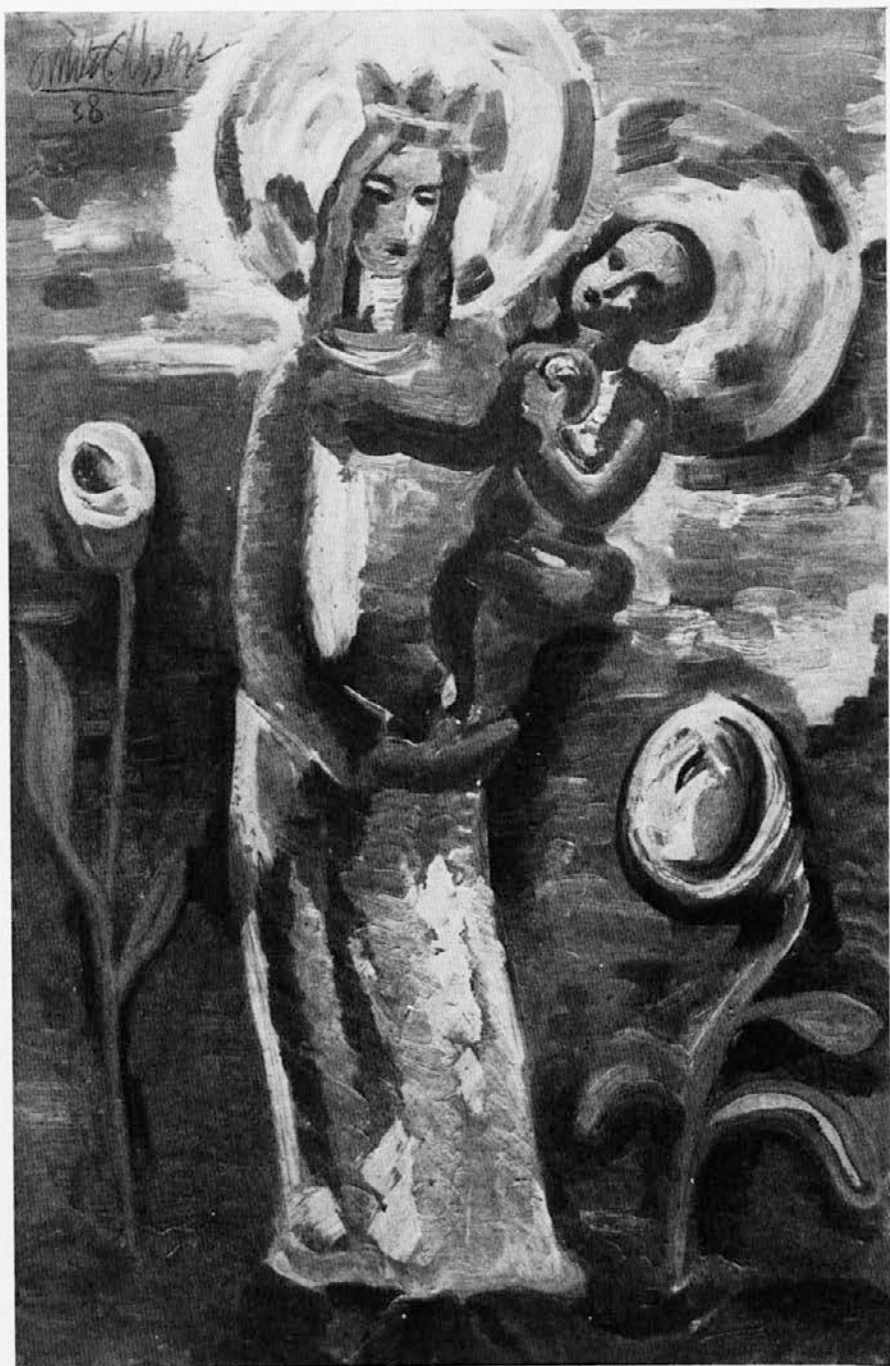
2. Grafični izraz je posebno prišel do veljave neposredno po veliki vojni in tedaj tudi ni bilo malo slovanskih umetnikov, ki so njegovo kulturo širili. Nekateri so imeli vodilne vloge. Celo mi, maloštevilni Slovenci, smo tedaj dobili prve tvorbe visoko vredne grafike, ki ni bila le odsev šolanja, katerega so Jakac, brata Kralj, Pilon itd., uživali na raznih tujih akademijah, temveč prodor grafičnih darovitosti našega ljudstva v umetnost. Za to prvo generacijo je prihajalo grafikov vedno manj, omenjamo Stiplovška, brata Vidmarja, Maleša, Sedeja itd.; med njimi se je najbolj uveljavil Miha Maleš. Toda večina omenjenih umetnikov ni vztrajala pri grafiki, temveč so se popolnoma posvetili drugim panogam, katere so še od prej gojili. Jakac je pričel gojiti risbo in pastel, dve nepristni grafični stroki, brata Kralj risbo, slikanje ter kiparstvo, Pilon je delo skoro opustil. Največji grafični opus lahko pokaže Miha Maleš, ki pa zadnje čase bolj in bolj opušča to umetnost ter pričinja slikati.

Tega stanja je v veliki meri kriva nizka cena, katero uživa grafika pri slovenskem ljubitelju in kupcu; umetnik od izkupička svoje grafike ne more živeti. Ali deloma so tega stanja krivi tudi umetniki sami, kateri s postopnim opuščanjem grafične tvorbe tudi nič več ne prispevajo k vzgoji ljubitelja, nasprotno, še porajajo to, kar so v prvih letih po vojni s trdom zgradili.

3. Naslednje vrste so namenjene Malešu — slikarju. Kdor hoče izpregovoriti o njegovih slikah, ne more mimo njegove grafike. Na začetku svoje poti je bil Maleš skoro izključno grafik: ujedenska, akvatinta, litografija, lesorez, linorez — to so bile tehnike, v katerih se je izražal. Jasno med seboj opredeljeni elementi, prevladovanje linije, izmeničnost temnega in svetlega, zraven pa specifična grafiki prilegajoča se snov: realizem. Vse slike, ki so nastale v zgodnji dobi, nosijo neizbrisen grafičen pečat (Jutro, 1925). Polagoma je večino navedenih tehnik opustil, obdržal pa je lesorez, linorez ter navadno risbo. To je imelo svojo dobro stran. S tem da se je osredotočil predvsem na lesorez, ki je za grafika slovanskih narodov skoroda izbrana tehnika, je Slovencem v nekaj letih dal najboljša dela slovenskega lesoreza, posebno v ilustraciji, manj pa v samostojnih listih, katerih ni delal. V svojem lesorezu je tesno prisluhnil duhu ljudske umetnosti, ki je vselej ljubila te vrste upodabljanja, ki pa se tudi najčistejše izraža v tem, da sveta ne podaja impresivno — realistično, temveč ornamentalno in dekorativno simbolično.

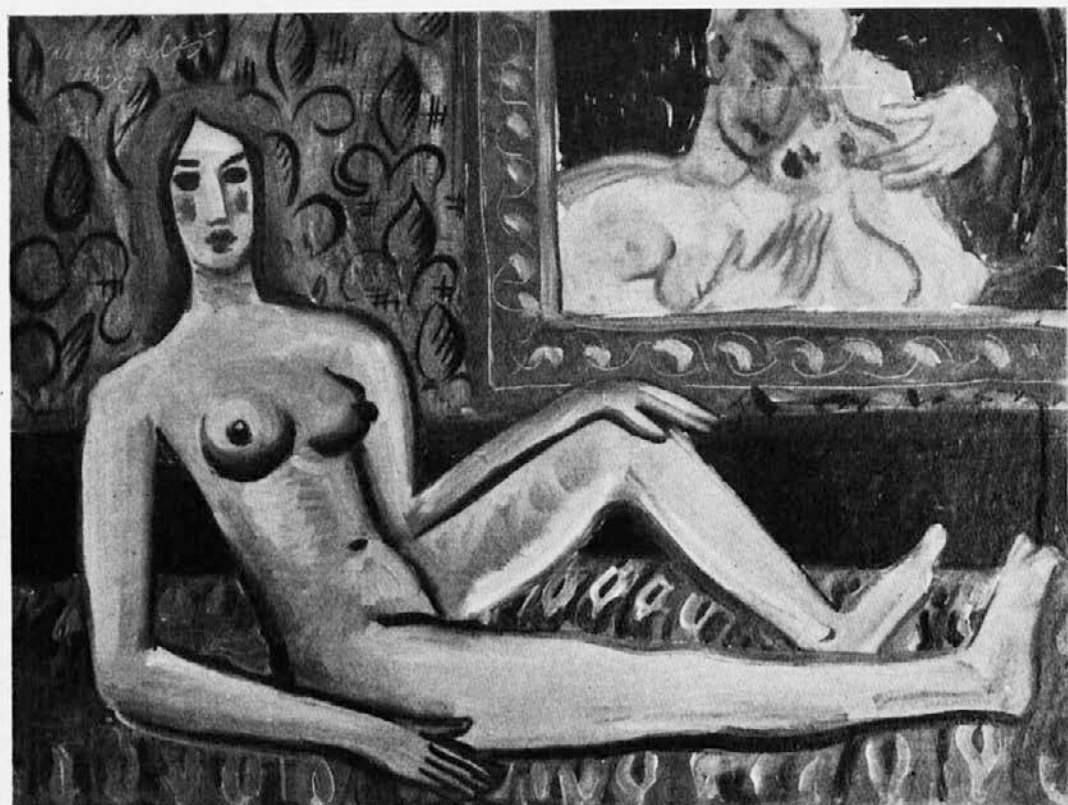
Miha Maleš — Marija z Jezusom — Olje 1934
Zasebna zbirka v Ljubljani

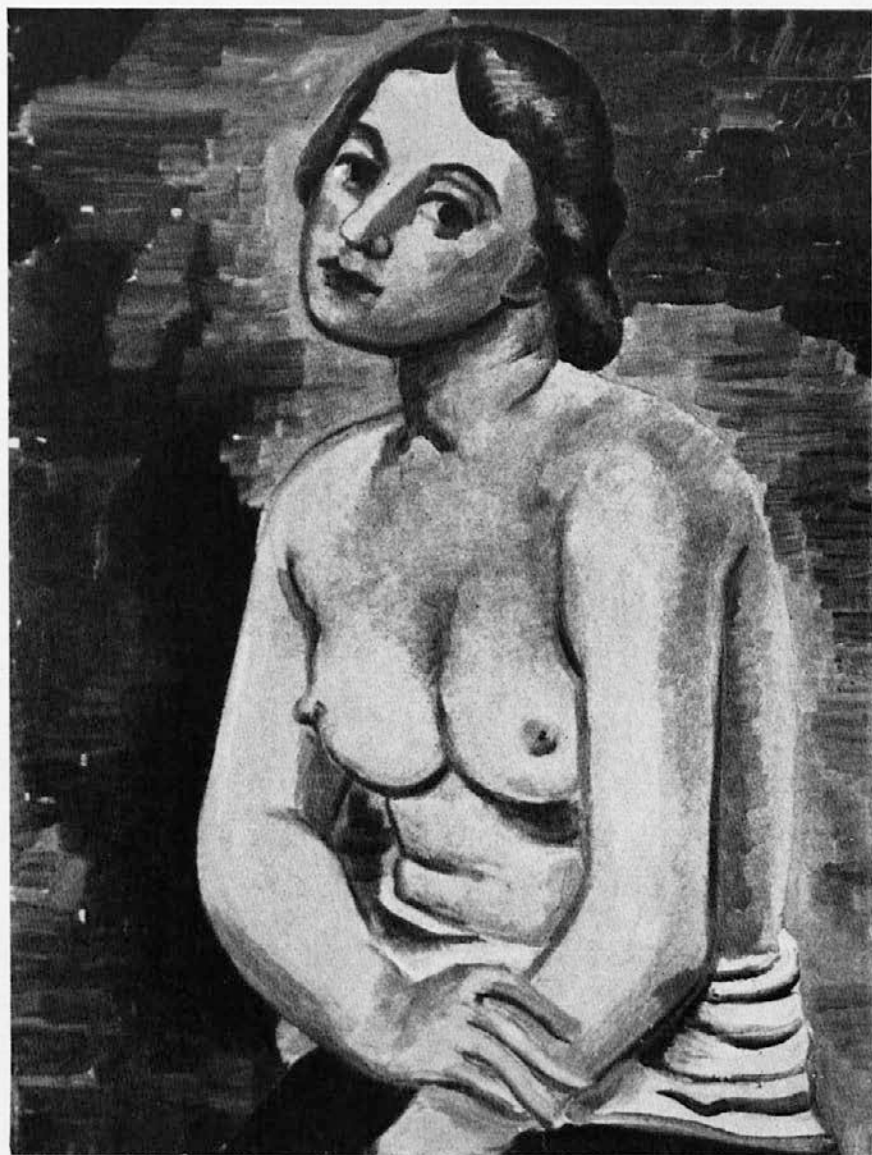
Miha Maleš — Marija z Jezusom — Olje 1938

Približno istočasno je Maleš pričel gojiti novo tehniko — monotipijo. K njej ga je napotila brez dvoma sorodnost, ki jo kaže z grafičnimi tehnikami, saj se listi odtiskujejo s plošče, ali na drugi strani se je v njem vedno močneje jela oglašati želja po slikarstvu. In začasno je ta želja našla v monotipiji duška in izraza. Toda jasno je bilo že tedaj, da je enovitost grafičnega dela pri Malešu doživela prve močne sunke in da so temu delu vstali tekmeči, kateri se v poslednji dobi vedno česče javljajo k besedi. Zdaj Maleš z izjemo onih ilustracij, ki jih izvrši za knjižne izdaje, ne dela več skoro nobene grafike, temveč samo slika. Pot, na katero se je odločil, je polna konfliktov in problemov, saj se je slikarstva lotil umetnik, ki je primarno darovit grafik. Njegove slike nam ne govorijo le o teh konfliktih, temveč tudi o volji, s katero zasleduje Maleš svoj daljni cilj.

Grafika je zapustila v slikah neizbrisne sledove, tako že pri svojstvenosti manualnega dela. Način, kako Maleš konturira figuro na slikah in kako so poteze čopiča neprekinjene, je po svoji naravi grafičen in spominja na stare bakroreze ter njih značilno neprekinjeno liniaturo. Isti način kažejo Maleševi linorezi in lesorezi ter risbe, kjer dela z golimi črtami. Po svoji tehniki spominjajo krajinske slike na tehniko monotipije. Pa tudi tam, kjer Maleš obravnava barvo tako kot na sliki *Otroci* ali *Madona z Jezusom*, ko polaga barve skoro v

Miha Maleš — Ženski akt — Olje 1938

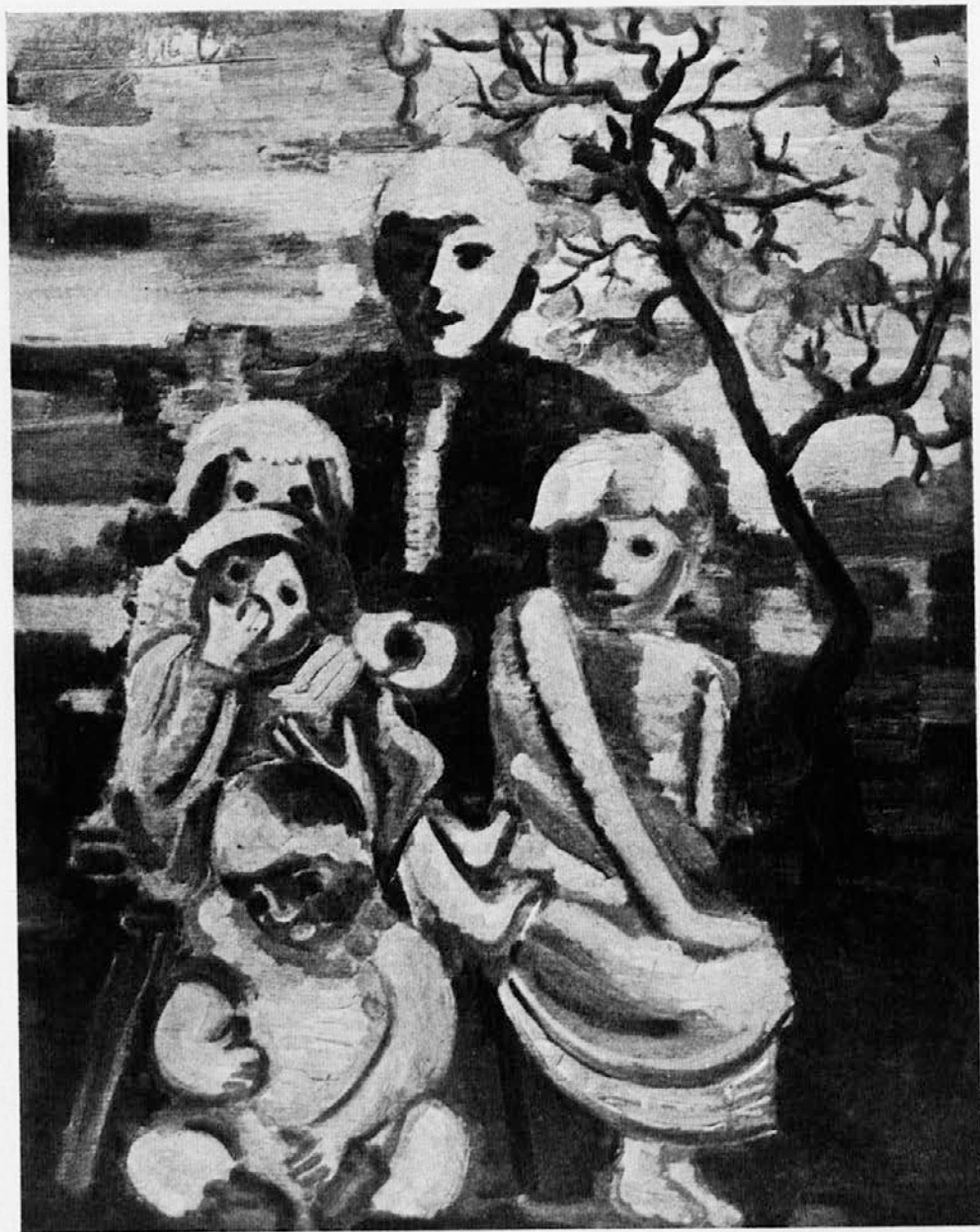

Miha Maleš — Ženski polakt — Olje 1938

Miha Maleš — Dolenjska krajina — Olje 1938 — Zbirka predsednika senata dr. A. Korošca

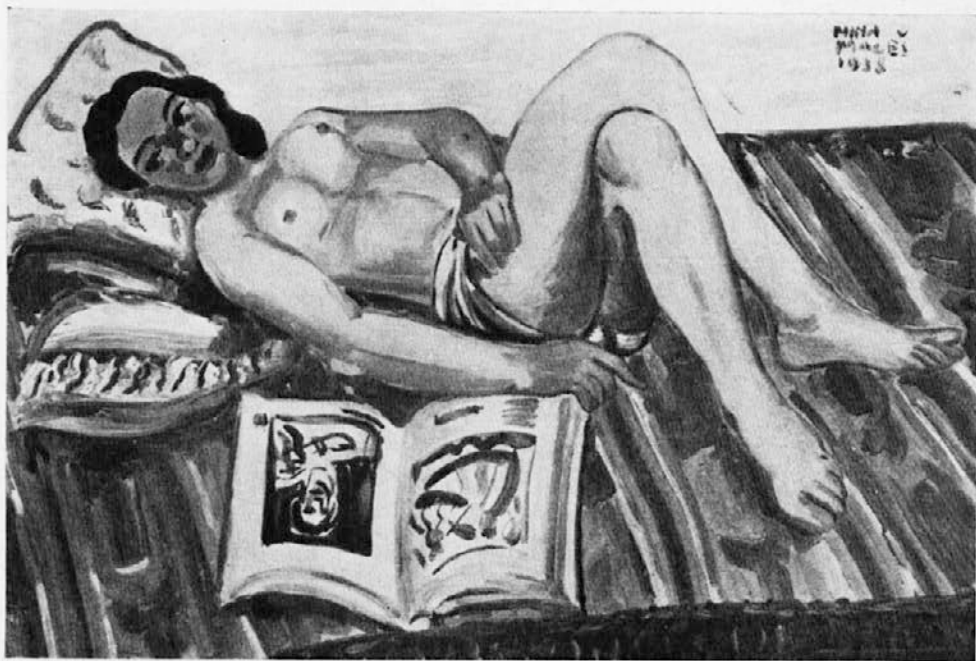
pravokotnih lisah eno poleg druge in je slika podobna mozaiku, je slikar odvisen od grafika: take stvari so namreč znane iz njegovih lesorezov, v katerih niso črte, temveč ploskve poglavitno sredstvo izraza in učinka. Grafika tedaj tiči slikarju še vedno v mozgu in krvi in predpisuje obliko tehničnega dela in radi tega slike še nimajo one mehkoobe ter sproščenosti kot jo imajo navadno dela v olju. Moč umetnikovega grafičnega stila pa sega še mnogo dalje. Omenjene konture niso samo posledica navade, izvirajoče iz grafične tehnike, temveč same po sebi grafičen element. V slikarstvu ni navada, da bi se oblike človeškega telesa ali katerega koli drugega predmeta na ta način očrtavale in omejevale od okolice. Slikarstvo podaja predmete v njihovem realnem ambientu, kjer oblike in črte posameznega telesa prehajajo v prostor, na ta način izražajoč, kako predmet v prostoru eksistira. Če pa se podobe predmetov na sliki konturirajo, pomeni, da slikar ne smatra teh predmetov za prostorna telesa, temveč za ploskovne like, za vzorce v ploskvi. Za ta del je od sile poučna slika ženskega akta iz leta 1938.: tu je namreč nepobitno prikazano, da je akt, ki sedi pred steno, na kateri visi slika, dobesedno enako ploskovit kakor slika v okviru na steni, oba pa sta samo dva vzorca ali motiva v tkanini ali tepihu te slike. Ta ploskovitost je grafičnega izvora: ploskev je načelo grafičnih podob predvsem

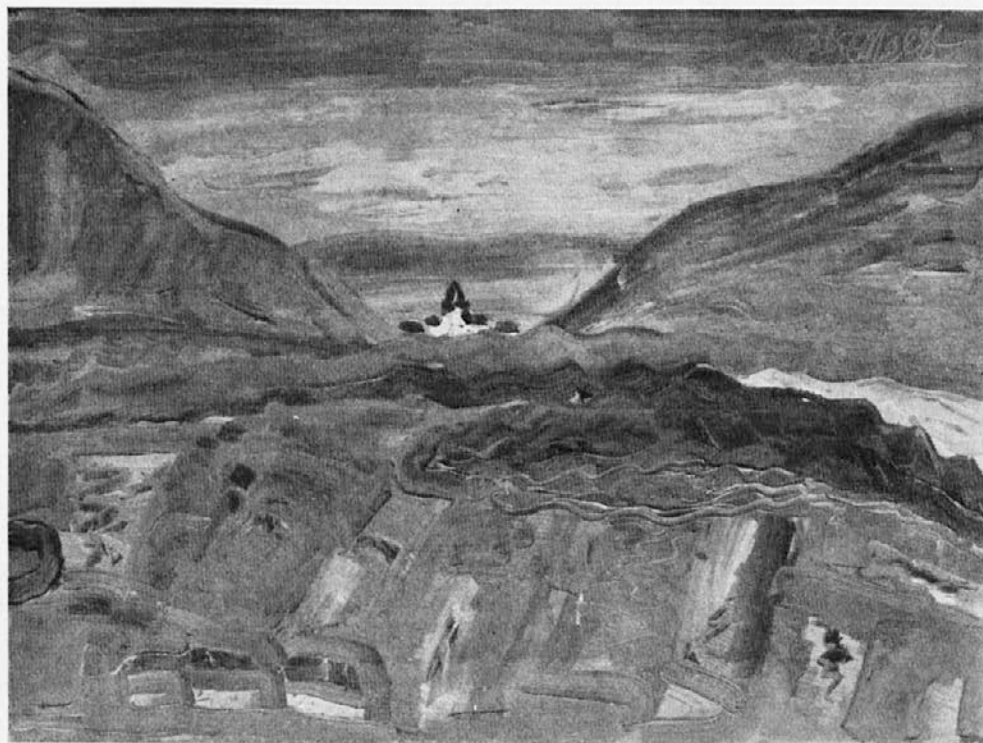
Miha Maleš — Otroci — Olje 1938

pa v vsej ljudski grafiki vlada to načelo in ne načela prostornega upodabljanja.

To spoznanje pa vodi še za stopnjo dalje. Tako konturno očitani predmeti so, smo dejali vzorec med vzorci. Na obeh aktih ima ta vzorec centralno vlogo, je sam; drugod ga spremljajo sorodni motivi. Tako ti vzorci niso sami. Skupno z drugimi motivi, na primer vzorci tapet na steni, vzorci preprog na tleh, sliko na steni, oblakom podobnimi liki nad seboj itd., tvorijo lik, ki je skrajno podoben tepihu, preprogi in njenemu ornamentalnemu stilu. To so vsekakor zanimivi pojavi. Ali je gol slučaj, da imajo razne preproge v Maleševih slikah takšno vlogo? Zagotovo ne. Ta motiv se pojavlja zato, ker umetniku in njegovemu hotenju ustreza. Pojavlja pa se na ravno isti način, kakor pri Matisseu, ki prav tako ne more izhajati brez raznih preprog, zastorov, paravanov in sličnega. Vsi ti rekviziti so le predmetni izraz dekorativnoornamentalnega gledanja, ki vodi umetnika pri delu. Še ena stvar je tu zelo važna. Maleševe slike te dobe poznajo, kar se barve tiče, na pr. v aktih monotonost in enotnost. Akt Na obrežju II je slikan ves v svetlem okru, oni Na obrežju I pa v motni temni rdeči indijskega tona. To ni resničen inkarnat, to je dekorativen inkarnat, izveden v eni sami barvi. Tako je slikal svoje figure Modigliani. Tudi barvno so torej ti akti samo vzorec, ali sam, ali pa vzorec med vzorci. Ta enotnost in enobarvnost je spet zelo sorodna, če ne sploh odvisna od dualizma grafike, ki prav za prav ne pozna barv, niti kolorita, temveč samo nasprotje svetlega in temnega. Na tak način so slikani tudi predmeti v M. slikah: ujeti so v sestav svetlega in temnega, te in druge barve, niso pa v prostoru in svetlobno-barvni atmosferi bivajoča telesa.

Miha Maleš — Akt s knjigo — Olje 1938

Miha Maleš — Krajina — Olje 1938 — Zbirka galerije Casa d' Artisti v Milanu

Miran Jarc

Spominska 1.

Kaj so tak žalostne tvoje oči?
O da bi mogel v uteho ti biti,
o da bi mogel s teboj govoriti.
Zlata mi siješ v brezdanje noči.

Koliko v tebi spominov še tli?
Vsa razodetja, radosti, tegobe,
pričakovanja, omame tesnobe,
trudni nasmehi, mrtve noči.

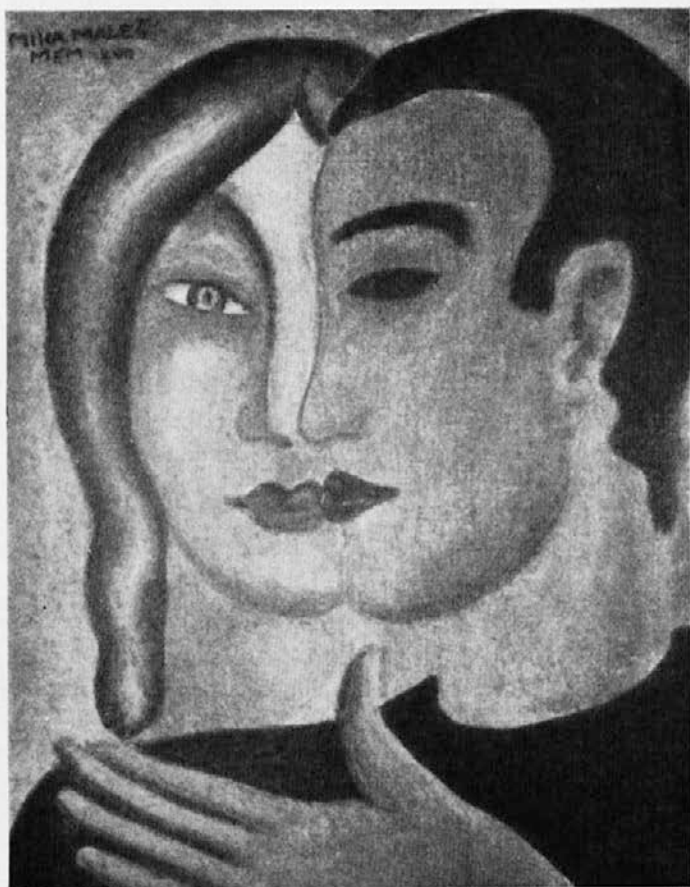
A zaman kličem si večnost slasti,
vsa izgorevaš v pozabe trenutju,
venomer sama s seboj si v nasprotju,
vedno nanovo te želja rodi.

Si mar na vzhodu razkošno vzcvetela?
O ne razpaljaj brez dna hrepenenja!
Sužnja skrivnostne volje življenja
morda boš v mraku kot soj izpuhtela.

Kaj se sprašujem za tvojo povest!
O, da se srečanja s tabo ubranim.
Rajši kot pesem te v srcu naj hranim,
vase zakopljem tajeno boleost.

Grafika leži z vso težo na slikarjevem gledanju, ki se tega prirojenega načina gledanja ne more zlepa otresti. Pogosto ga mora obiti misel, ali ni vse to močno problematično in ali niso rezultat le dela, ki so preveč iskanje, premalo pa najdenje. Zares je med navedenimi slikami mnogo takih, ki so skoraj čista problematika in ne rešitev. Tudi stoji, kar se raznih važnih stvari tiče, Maleš tu pod vplivom Matissea, čigar sorodna stremjenja so s svojimi rešitvami pritisnila pečat marsikateri Maleševi formulaciji. Vendar pa prav iz te problematike izvirajo nekatere vrednote, ki so vredne poudarka in posebne pozornosti.

Gledanje, ki predmete omejuje s konturami, ima svojega predhodnika v ljudski umetnosti. Še mnogo bolj pa je tam doma tak način barvnega pojmovanja. Figure ljudske umetnosti po navadi niso mnogobarvne, temveč enobarvne, slike nimajo kolorita, temveč so polihromirane. V delih kot je Marija z Jezusom ki je vse izvedeno v eni glavni barvi, gre Maleš nezamenljivo po stopinjah stila ljudskega slikarstva. Podobno delo je tudi slika Frančiškanska cerkev. Podobe te vrste so študije v eni barvi, neprekosljive po dekorativnosti svojega barvnega nastrojenja. Ravno tako pa kaže k zibelki ljudske umetnosti, posebno

Miha Maleš — Ljubezen — Olje 1927 — Zasebna zbirka v Ljubljani

Miha Maleš — Frančiškanska cerkev v Ljubljani — Olje 1938

barvaste preproge in tkanine, mozaična tehnika nalaganja barve. Zgoraj je bilo rečeno, da jo inspirira grafika. Sedaj to trditev lahko spopolnimo v tem smislu, da jo inspirira stil elementarne barvitosti ljudske umetnosti, ki je grafičen. Tu barve ne določujejo atmosfere in prostora, temveč so simbolno dekorativni element v ploskvi. Platno slike nam ne predstavlja vpogleda v tak ali tak prostor, temveč v ravnino, ki je preprežena z raznovrstnimi barvnimi vzorci. Kjer so telesa figur vsa ene barve, je prav za prav tudi svet ves ene barve, čeprav je morda na sliki več barv, to se pravi: vsak predmet konkretnega sveta je samo barvast vzorec.

S posebno tehniko nalaganja barv v skoro pravokotnih lisah je Maleš temu pogledu na svet pomagal do izraza. Delo, ki je tu šlo najdelj, je Marija z Jezusom. Tu je slikar vso predmetnost prepeljal popolnoma v sestav barvnega fenomena in ta Madona kot motiv prav za prav je, prav za prav je pa tudi ni. Barva je tu absolutna kvantiteta, ona predmeta in telesa niti ne označuje niti ne omejuje. Pogledano s stališča vzorca in dna, ne vemo, kje se neha vzorec in kje pričenja dno, to je kje se pričenja figura in kje ozadje. Vse je postalo eno, med seboj nepojmljivo vzajemno in ni si mogoče misliti pristnejšega in ožjega stika z duhom ljudske umetnosti od tega. Podobno je zgrajena slika Frančiškanske cerkve. Cela fasada se je spremenila v široko epično ploskev rdeče barve; to ni nikaka realistična podoba fasade, temveč njen ploskovito-barvasti idiogram.

Miha Maleš — Desetnica — Olje 1934 — Zasebna zbirka v Ljubljani

Miha Maleš — Marija z Jezusom (Po slovenskih narodnih motivih) — Olje 1938

Še ena slika spada v to skupino, Otroci. Tu je slikar šel nekoliko dalje in skušal v svojem stilu biti pravičen kompoziciji in plastiki telesa. V svojem stilu, — pravimo, kajti res je tako. Ta kompozicija je zgrajena iz samih ornamentalnih barvnih plasti in nima prostora. Kar pa se tiče plastike telesa, vlada ploskev. Oni deli, ki bi morali biti temni, so po zaslugi tega barvnega stila najbolj ali vsaj enako svetli kot senčni deli. Vse pa je mozaik barv, ki ne morejo nehati žareti. V teh delih ni nobenega iskanja in problemov, tu so stvari rešene in odgovori najdeni. So pa ta dela zanimiva in pomembna v marsikakem oziru. Slika Madone z Jezusom je posebej zanimiva radi načina, kako podaja senco: Sence so tu same barve. Ta nauk, da senca ni črna, temveč barvasta, in sicer odvisno od predmeta ter luči, ki pada na predmet, je lastnina impresionistov. Tudi štirje patriarhi našega impresionizma so ga spoznali za pravega na podlagi lastnih izkušenj. Če je

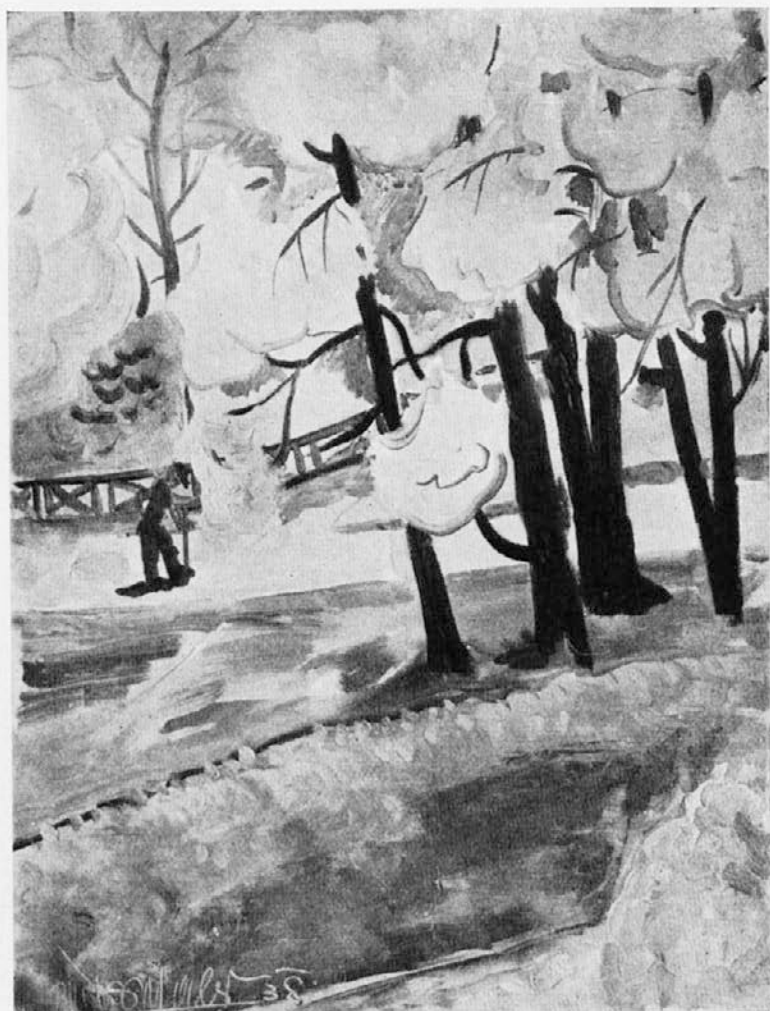
Miha Maleš — Umetnik — Olje 1938

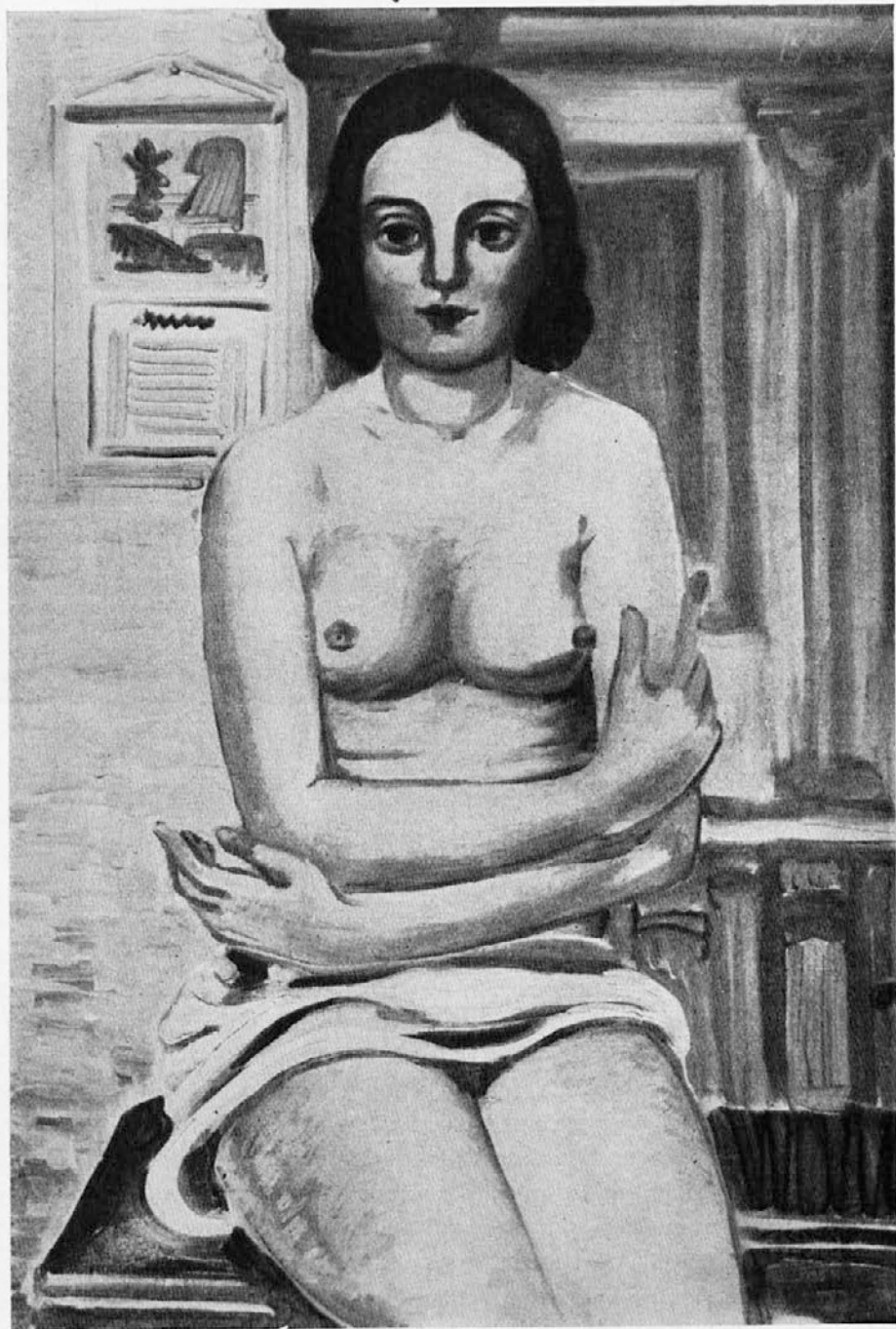
Miha Maleš — Dekle z vrčem — Olje 1934 — Narodna galerija v Ljubljani

senca prav za prav barva, kaj pa stoji potem še na poti, da ne bi »sence« slikali enakovredno poleg svetlob? In to se je tudi zgodilo. V Franciji pod Signacom, še dosledneje pod Seuratom. Te konsekvence napravlja pri nas Maleš v svojem dekorativnem koloritu in po navadi podaja sence v zelenkastomodri barvi, precej slično kot Casorati. To bi bila ob teh slikah ena ugotovitev: stik Maleševe umetnosti z našim impresionizmom.

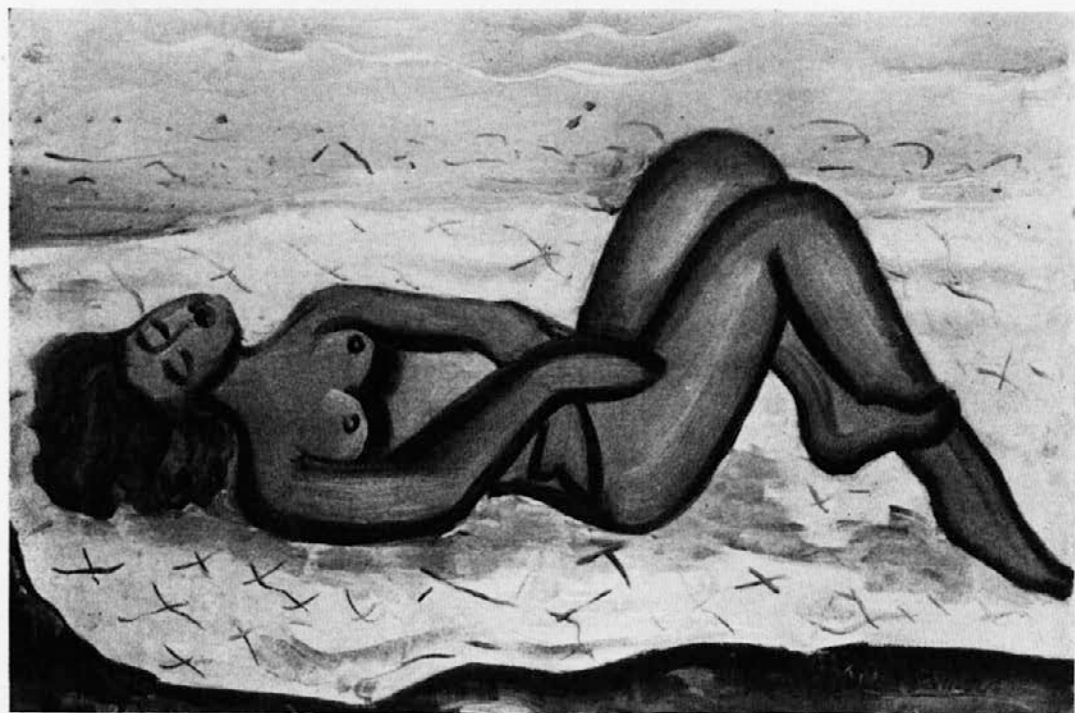
Z njim pa veže to slikarstvo še druga značilna okolnost. Impresionizem, kot ga predstavlja delo Riharda Jakopiča, je izraz absolutne barve, realizirane v neizčrpnem kolorizmu. Ko je Izidor Cankar nekoč raziskoval zagonetko, odkod to, da je Jakopičeva slika po svoji naravi tako naša, je pravilno govoril o slovenskih skrivnostih te umetnosti. Njen ogromni smisel za kolorit je možen samo pri narodu, ki ima do njega elementarno nagnjenje, kateremu pomeni

Miha Maleš — Motiv iz Tivolija — Olje 1938 — Zasebna zbirka v Splitu

Miha Maleš — Sedeči ženski akt — Olje 1938

Miha Maleš — Na obrežju I. — Olje 1938

barva najprirodnejši izraz. Kakor kaže pomen, ki ga ima barva v naši ljudski umetnosti, v naši stari cerkveni umetnosti, v naši noši itd., je pač res, da slovensko ljudstvo izraža svoja čustva predvsem v barvah. Zato je bilo pričakovati, da se bodo v sedanji situaciji slikarstva, ko se je upodabljanje predmeta v smislu realizma popolnoma razblinilo in so od nekdanjega kolorita ostale le barve same, pokazale podtalne sorodnosti moderne slike z barvnostjo naše ljudske umetnosti, kljub internacionalizmu prve. To se je tudi res zgodilo marsikje v Evropi, na pr. v Belgiji, Španiji, pri nas pa Mihi Malešu. Njegova dela kažejo isti elementarni skoro primitivni barvni absolutizem ter jih tudi to veže s podobnim gledanjem R. Jakopiča. Da te sorodnosti niso samo teoretične in od nas skonstruirane, zato je najboljši primer Maleševo delo v Cirkveni, kjer si je duh ljudske monumentalne umetnosti ustvaril neizbrisno vidno zunanjo obliko na tleh modernega slikarskega gledanja.

4. Maleš je danes na važnem razpotju. Slike kot so akti se oddaljujejo od dekorativno ploskovitega pojmovanja, v telesni plastiki je mnogo napredka, mnogo mehkobe, v barvi se čuti nastopanje lokalne barve, prostor postaja realnejši, ne pa še jasnejši, čeprav je ves koncept še vedno zelo abstrakten. Ali to je pot, ki vodi v določeno smer in če bo pripeljala k cilju, bodo zelo oddaljena od začetkov Maleševega ustvarjanja. Na drugi strani vidimo slike kot je Frančiškanska cerkev in podobno.

Miha Maleš — Na obrežju II. — Olje 1938

Njihova domovinska pravica je brez dvoma v grafiki, oslanjajo se na vsa izkustva in usodo modernega slikarstva, v njih pa razen tega utriplje nepotvorjeni duh naše ljudske umetnosti, kar je najrazveseljivejše spoznanje ob njih.

Kam se bo umetnik odločil? Ali bo stremel za slikarstvom v realističnem smislu, ali mu bo ljubša slika kot izraz čistega barvnega doživljanja? Prerokovati ni mogoče, a mogoče je želeli, da bi v njegovem delu kmalu našli zrelo sintezo obojnega, sintezo tega, kar je veljavno v visoki umetnosti vseh narodov, in tega, kar je veljavno in lastno umetnostnemu snovanju našega ljudstva.

Miran Jarc

Spominsku II.

Prišla si bežno zdaj mi spet v spomin
kot mrtev vonj, ki dahne iz davnin.

Med prošlim in prihodnjim si bilá
opoj jetniku veka mrtvega.

Zašla sva v sanj umetnih čuden svet,
ločila sva se tuja, brez besed.

Zdaj vem: bila si veter mi samo,
ki zaihti med nebom in zemljo,

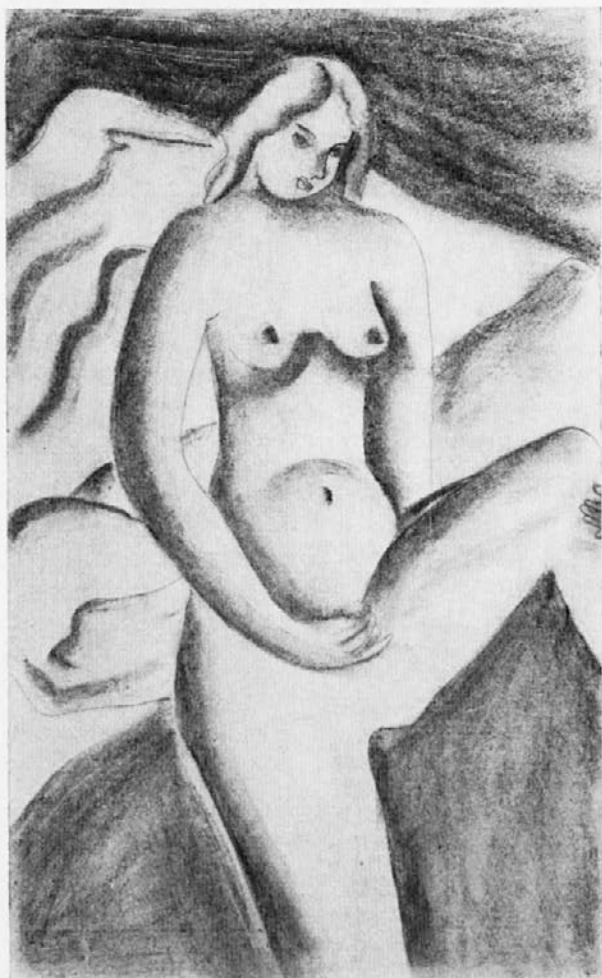
in če se le dotakne močnih vej,
že se zboji in odšumi naprej . . .

Spominčice

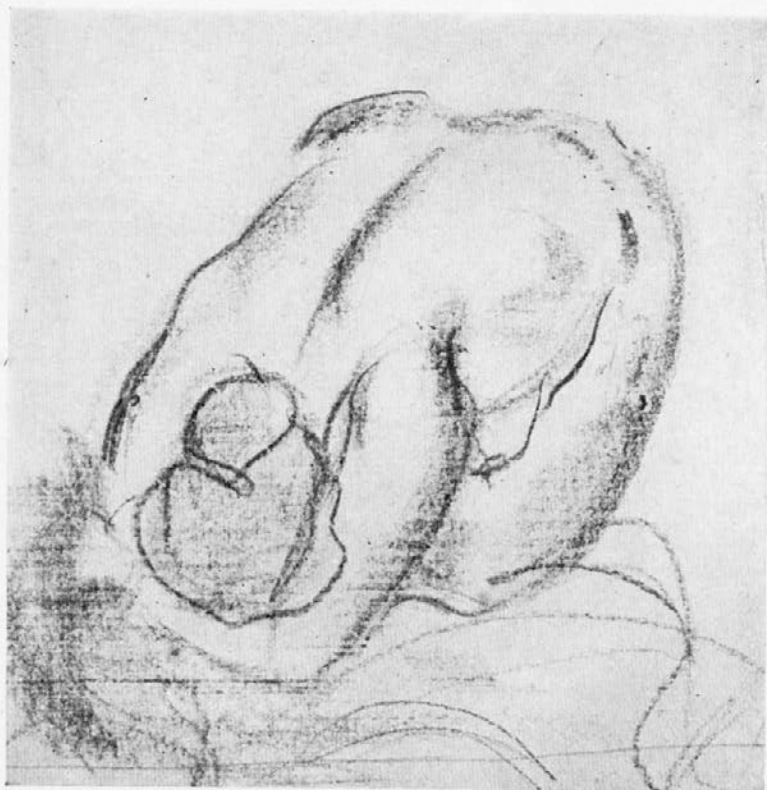
Spominčice v kovačnici orožja
kako so one sem zašle?
Morda za hišo ob vodi
na skrivaj mir prilegel je?

V taktu trdo kladiva pojo:
le krepko, le krepko,
da delo brž odvrne!
Železo žari, se voda peni
in kadar plamene meh poživi,
roke bliščijo črne.

Toda pogosto se sajast obraz
tiho v modro cvetoči šopek zazre.
Zazdi se tedaj, da za hišo poje glas:
spominjaj se me!

Miha Maleš — Risba 1925

Miha Maleš — Risba

Miha Maleš — Mati ziblje otroka — Monotipija 1934 — Zasebna zbirka v Ljubljani

Četvena pesem

Ob snopu snop se lesketa
do konca pa tja v kraj sveta.
Melji, mlin, le melji!

V prostrani zemlji piš preži,
ob mlinu mlin v obzor strči.
Melji, mlin, le melji!

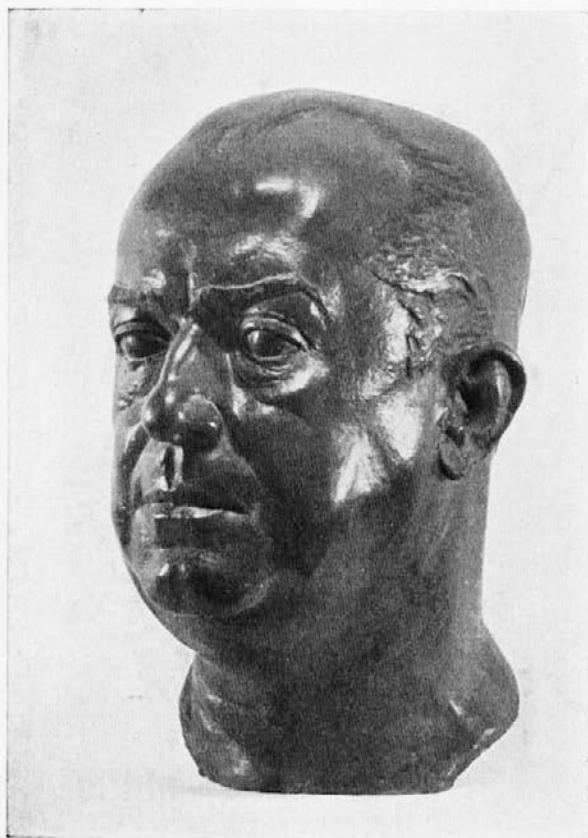
Večerne zarje temno rdé,
po kruhu množice kriče.
Melji, mlin, le melji!

V naročju noč vihar drži
in jutri delo v tek zdrči.
Melji, mlin, le melji!

Pometel polja bo vihar
in lačnih več ne bo nikdar.
Melji, mlin, le melji!

Miha Maleš — Božična voščilnica (objavljena tudi
v francoski umetniški reviji »Beaux-Arts«)

Asen Pejkov — Kr. poslanik M. S. — Bron 1939 — Rim

Asen Pejkov — Reljef 1939 — Rim

Malfray — Plastika — Pariški Salon

IZ UMETNIŠKEGA SVETA

Pregled razstav

O razstavah več ali manj nadarjenih amaterjev in diletantov, ki so se pri nas zlasti po svetovni vojni razpasle v velikem številu v naši reviji načeloma ne poročamo. Poročila prepuščamo dnevnemu časopisju, ki jih pač mora zabeležiti kot vsakodnevne manj pomembne dogodke, stvar umetnosti ljubečega občinstva pa je, da presodi, ali so take razstave res potrebne in koristne. Vzporeditev amaterskih del in del diletantov z deli naših resnih in strokovno usposobljenih umetnikov bi bila a priori absurdna in jo more zagrešiti le nekritično pero nesposobnega poročevalca.

Kiparica Karla Bulovčeva je od 6. do 17. januarja t. l. razstavljala v Jakopičevem paviljonu. Poudarek razstave je bil bolj na risbah, kot v plastiki, ki je bila zastopana v manjši meri, vendar pa so tudi

razstavljene risbe pokazale, da umetnica pravilno pojmuje odnos risbe do plastike, da gleda na predmet, ki ga upodablja, z očmi kiparja in bi bilo le želeto, da bi bilo Bulovčevi omogočeno dovršiti zasnovana dela v kiparskem materialu.

Slavko Spacal, naš tržaški rojak, je od 15. do 20. januarja 1940 priredil v Trstu razstavo svojih grafičnih del. Spacal je absolvent umetnostnega liceja v Benetkah in visoke šole za dekorativno umetnost v Monzi, kjer je diplomiral. Pričujoča razstava je bila prva razstava njegovih grafičnih del: linorezov in monotipij.

Jugoslovanski likovni umetniki, ki živijo v Pragi, slikarja Niko Miljan in Ante Trstenjak in kipar Trpimir Ivančević so priredili od 15. do 30. januarja razstavo svojih del v Mazáčevev salonu v Pragi, ki je obsegala skupno 59 del.

Joža Uprka, slikarski pesnik moravske Slovaške, je dne 12. januarja t. l. umrl. Rojen je bil 1861. leta v Kněždubi v Hrozni Lhoti in je študiral slikarsko akademijo v

Pragi pri prof. Čermaku in F. A. Lhoti. Nato je odpotoval v Monakovo, kjer sta mu bila učitelja Nikolaus Gysis in Otto Seitz. 1893. leta je odšel na študijsko potovanje v Pariz, nakar se je vrnil v rodni kraj, kjer je živel nepretrgoma do svoje smrti.

Uprka je bil izredno plodovit slikar, posebno znane so njegove podobe iz rodne Slovaške, v katerih je vpodobil najlepše moravske in slovaške folklorne motive.

Robert Frangeš-Mihanović, poleg Meštrovića eden najbolj znanih hrvatskih kiparjev, je dne 13. januarja t. l. umrl v Zagrebu. Rojen je bil 1872. leta v Mitrovici in je po dokončani obrtni šoli v Zagrebu študiral 4 leta na Umetnostno obrtni šoli na Dunaju, 1 leto pa na akademiji pri profesorjih Kühneju in Königu. Od 1894. l. dalje je bil najprej učitelj na obrtni šoli v Zagrebu, zatem profesor na novo ustanovljeni akademiji.

Frangeša sta odlikovala solidno akademsko znanje v uporabi kiparskih izraznih sredstev in izredna plodovitost v vseh panogah kiparske umetnosti od male plastike, medaljerstva, reliefov pa do velikih monumentalnih spomenikov. Izredno rutino je pokazal tudi v živalski plastiki.

Zadnje veliko Frangeševo delo je bil spomenik kralja Tomislava, ki ga pravkar postavljajo v Zagrebu.

Italijanska razstava v New Yorku. V muzeju moderne umetnosti v New Yorku je bila v februarju otvorjena velika razstava slavnih del italijanskega sli-

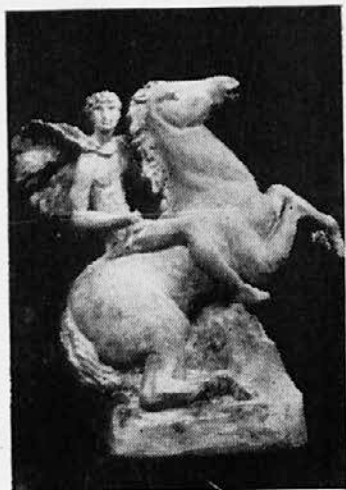
J. Lipschitz — Prometej — Pariz

karstva in kiparstva. Ta dela so bila že razstavljena na velikih razstavah v San Franciscu in Chicagu. Ameriški tisk naziva to razstavo najpomembnejši umetniški dogodek New Yorka v zadnjih 50 letih.

Med slikarskimi deli, ki jih hodijo občudovati newyorški ljubitelji umetnosti, so »Krst sv. Janeza«, delo Fra Angelika, Bellinijeva »Devica Marija z Jezuškom«, Botticellijeva »Venerino rojstvo«, Correggijeva »Madonna z Jezuškom«, Mategnijev »Sv. Jurij«, Massazzijeva »Križanje«, Palma il Vecchio »Devica Marija z Jezuškom«, Raffaelova »La Madonna dela Sediolla«, Tiepolov »Koncil malteških vitezov«, Tintoretov »Čudež sv. Avgušтина« in Tizianov portret »Pavla III.«. Med razstavljenimi kiparskimi deli so zlasti Donatellov »Portret«, Michelangelova »Madonna z Jezuškom« in Verrochiijev »David«.

Dom starih umetnikov v Rimu. Italijanska oblastva so odobrila načrt za zidavo doma starih umetnikov. Dom bodo zgradili v enem izmed najlepših rimskih predmestij. V njem bodo stari umetniki lahko brezplačno ali pa proti zelo malenkostni odškodnini prebili jesen svojega življenja. Poslopje bo opremljeno z vso udobnostjo.

Asen Pejkov, ki ga danes prvič objavljamo v naši reviji je eden najbolj znanih sodobnih bolgarskih umetnikov, ki

Dem — Plastika — Pariz

Vu Cao Dam — Dekliška glava — Pariz

Živi sedaj v Rimu, kjer je dovršil več portretov znanih osebnosti.

Od sodobnih francoskih kiparjev z zadnjih pariških razstav so zastopani v današnji številki: Malfray, J. Lipschitz, Dem, M. Lipsi, N. Rapoport in Medjo, dočim je kipar Vu Cao Dam po rodu iz francoske Indokine, kjer so Francozi v mestu Hanoi ustanovili posebno umetnostno akademijo za domačine, da bi se na ta način šolali na domačih vzorih ne pa pri francoskih akademskih mojstrih.

Slikarica Henrika Šantel je dne 15. februarja t. l. umrla v Ljubljani. Pokojnica je izhajala iz znane slikarske rodbine, ki je dala slovenski likovni umetnosti celo vrsto slikarjev. Mati Avgusta je bila vnukinja slavnega goriškega slikarja Tominca, slikal je tudi oče Henrik Šantel, sodobnikom pa so zlasti znani pokojna Henrika, njena sestra Avgusta in brat Saša Šantel.

Henrika Šantel je bila rojena 17. 8. 1874. leta in se je šolala najprej pri prof. Fehru v Monakovem, vodji zasebne slikarske šole »damske akademije«, dalje pri prof. Hegenbarthu in na Dunaju pri prof. Michelaku, prijatelju našega Jurija Šubica. Udejstvovala se je v vseh panogah slikarstva od figurálnih kompozicij, nabožnih slik, portretov in

notranjščin pa do zatišij, ki jih je posebno gojila v zadnjih letih. Bila je stalen gost naših razstav in bi prav letos praznovala 40-letnico svojega umetniškega delovanja. Razstavljala je 1904. leta na I. slovenski razstavi v Beogradu, kjer je bila tudi odlikovana, zatem na razstavah v Nemčiji, Romuniji in Češkoslovaški, znana je bila tudi kot izvrstna kopistka slavnih del iz galerij v Monakovem, na Dunaju in v Benetkah. Včlanjena je bila v umetniškem klubu »Ladac« (glej poročilo v 6. števil. Umetnostil).

S Henriko Šantel izgubi slovensko slikarstvo vestno akademsko usmerjeno slikarico, ki je bila nekako odtujena vsem velikim slikarskim borbam in programom, odlikovala pa jo je velika natančnost v izvedbi podob izvrstno tehnično znanje in izredno lepa in čista paleta. Živela je tiho in samo slikarstvu predano življenje, ki se mu je predajala z vso vnemo in brez kompromisov.

Umetniški paviljon v Zagrebu

Kot znano je Ivan Meštrović po dovršitvi kipov romunskih kraljev podaril svojo delavnico na Josipovcu v Zagrebu Društvu za zgradnjo umetniških ateljejev v Zagrebu. Ta delavnica je bila provizorno postavljena iz lesa in je radi tega društvo sklenilo, da isto demontira in gradivo uporabi na Voćarski cesti za zgraditev 2 novih paviljonov, v katerih bi bilo skupno 8 ateljejev. Na Voćarski cesti stoji že od prej več paviljonov, v katerih so umetniške delavnice manj premožnih hrvatskih likovnih umetnikov, vsega 8 ateljejev s stanovanji in je pre-

Morice Lipsi — Dekliška glava — Pariz

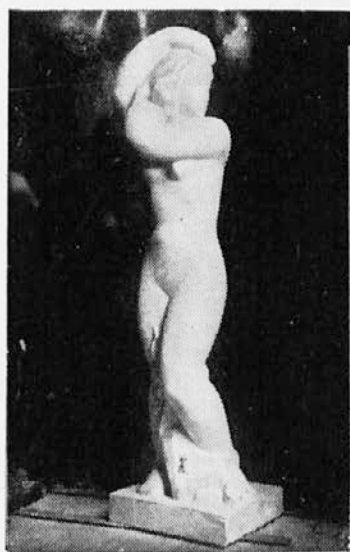
jelo društvo zemljišče svoj čas poklonjeno od pokojnega nadškofa dr. Anteja Bauerja. Skupno bo imela tedaj kolonija likovnih umetnikov na Voćarski cesti sedaj 16 ateljejev s stanovanji.

Za dograditev novih paviljonov potrebna sredstva, zlasti za notranjo ureditev in sanitarne naprave bo prejelo društvo od banske uprave, borze dela in mestne občine v Zagrebu.

»Umjetnost« revija za slikarstvo, grafiko in skulpturo. Letnik XI, Lastnik in urednik M. D. Gjurić.

Znani hrvatski grafik Milenko D. Gjurić izdaja že 11. leto drobno zanimivo umetniško revijo, ki izhaja od časa do časa. Številka, katero smo prejeli, je v celoti posvečena hrvatskemu bakrorezcu in jeklorezcu Martinu Roti-Koluniću, ki je živel v letih 1530—1596 in je bil po rodu iz Šibenika. Gjurić je na 14 straneh teksta podrobno orisal življenje tega zanimivega in pri nas malo znanega mojstra, čigar velik del grafičnih listov hrani dunajska »Albertina«. Sedem reprodukcij Kolunićevih del v polni meri potrjuje Gjurićevo sodbo, da gre v tem primeru za renesančnega mojstra, ki sta ga odlikovala izredna tehnična spretnost in nadarjenost. Študiji je dodan podroben opis 68 Kolunićevih del.

Revijo, ki je grafično lepo opremljena in tiskana, zaključujejo poročila iz umetniškega sveta in o razstavah.

Medio — Akt — Pariz

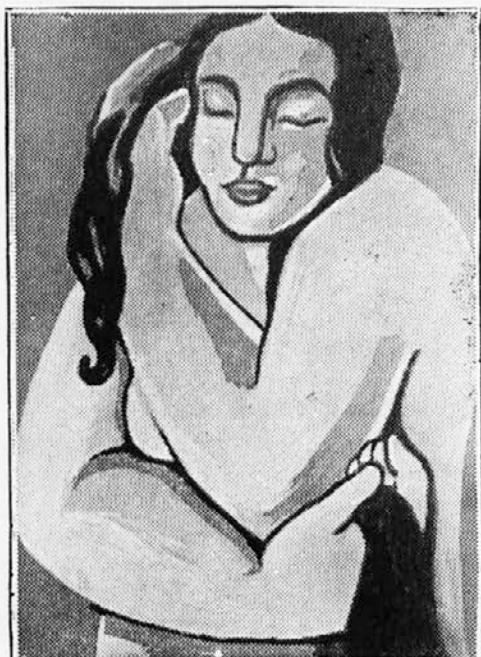
Natan Rapoport — Ženski torzo

Mičun M. Pavičević — Crnogorci u pričama i anegdotama — XVII. knjiga. Uvod napisal Nikola Djonović — Zagreb 1939.

M. M. Pavičević je v naših literarnih krogih dobro poznana osebnost. Najplodovitejši pisatelj sodobne Jugoslavije je lani v novembru praznoval šestdesetletnico rojstva in štiridesetletnico književnega delovanja. Ob tej priliki so tudi naše revije in dnevno časopisje posvetili piscu, ki ga odlikuje izredna delavnost in plodovitost: nad 60 knjig je že objavil, številne članke, vsebujoče popoln pregled Pavičevićevega literarnega delovanja. Pretežno delo P. sloni na zbiranju folklornega gradiva iz vseh krajev naše države — pripravlja se tudi knjiga o Slovencih v anekdotah — anekdot, izrekov, duhovitih domislekov izobražencev, zlasti pa preprostega ljudstva, skratka vsega tistega drobnega gradiva, biserov narodnega duha, ki se tako rado izgubi, če ga ne vzamejo v obdelavo spretno roke.

Razumljivo je, da je P. posvetil skoraj vse svoje književno in pesniško delo svoji ožji domovini Črni gori. Tako tudi ta nova zbirka zgodb, ki smo jo prejeli, ponovno kaže podrobno P. poznavanje domače filozofije, jezika, zgodovine, obenem pa je verna slika, kako more inteligenčen književnik dati preprosti ljudski anekdoti lepo literarno dovršeno obliko in jo podati z resničnim pesniškim občutjem.

Ni čuda, da so P. spisi vzbudili pozornost vseh slovanskih in tujih strokovnjakov (prof. Murko, Baljmont, Urbania, H. G. Wells).

Miha Maleš — Jutro — Olje 1925
Narodna galerija v Ljubljani

Tako bo tudi nova knjiga vzbudila obilo zanimanja in odkritosrčnega veselja pri vseh tistih ljubiteljih lepe knjige, ki spoštujejo krepko narodno besedo in nepotvorjeno govorico. Dobro polovico knjige žal zavzema jo citati iz kritik in ocen, mišljenj in pisem, P. prijateljev, kar v taki kvalitetni knjigi moti, je pa s stališča pisca nekako opravičljivo, ker je pri svojem delu naletel na velike ovire in obilo osebnih, pogosto neupravičenih napadov in je pač to najbolj pripravna forma za obračun s sovražniki.

Pavičevičeve knjige se naročajo tudi pri avtorju, Zagreb, Grgurova 3.

G. Fr. Kersting — Bilder und Zeichnungen. Uvod dr. Klaus Leonhardi, 24 strani teksta z 8 podobami in 10 barvnimi prilogami. — Cena RM 2.80 — Založba Woldemar Klein, Berlin

Zgoraj imenovana znana založba je obogatila knjižni trg z novo zanimivo monografijo o nemškem slikarju G. Fr. Kerstingu, ki bi ga časovno lahko opredelili v prehodno dobo med romantiko in biedermajerjem. Kersting je slikal z veliko notranjo prepričevalnostjo in zatajevanjem. Njegove podobe so po večini manjšega formata, »dejanje« ni posebno bogato, ena

ali dve osebi v ozkem življenjskem prostoru, tipična umetnost, ki ne stremi za slavo in glasnim priznanjem, odlikuje pa jo izredna notranja harmonija in prepričevalnost izraženih čustev.

Na barvastih reprodukcijah je tudi dobro vidno čisto in nežno nanašanje barv, predvsem v svetlih tonih, ki dobro podajajo atmosfero v prostoru.

Pregleden in obenem temeljit uvod v monografijo je napisal prof. K. Leonhardi, založba pa je poskrbela za zelo okusno opremo. Knjigo priporočamo zlasti ljubiteljem starejših umetnostnih dob.

Barvaste razglednice — Založba Woldemar Klein, Berlin

Ista založba izdaja tudi lepo in okusno tiskane razglednice z reprodukcijami v barvah kvalitetnih del domačih in tujih mojstrov od Dürerja, P. Brueghela, Michelangela, nemških in italijanskih madon, pa do Van Gogha in francoskih impresionistov, za vse okuse. Izšlo je doslej nič manj kot 23 serij po 10 do 15 kosov, ki predstavljajo pravo malo žepno galerijo svetovno znanih mojstrov in za vsakega ljubitelja slikarstva. Cena za serijo je RM 1.— do RM 2.—, kar je glede na prvovrsten tisk poceni.

in za zanamce

Znano je, da je v Ljubljani močan kader ljudi, ki aktivno sodelujejo pri ustvarjanju naše planinske kulture, saj Ljubljana v tem pogledu vodi v državi in ima najbolj razvito planinsko literaturo in najbolj goreče oboževalce planin in gora. Zaradi tega je razumljivo, da so bili naši planinci radovedni, kaj je novega ustvaril njihov tovariš Deržaj, ki je bil svojčas med prvimi planinci mlajše generacije in ga vsi poznajo kot človeka, ki ni gledal gora samo od daleč.

Po pozdravu je povedal, zakaj more na svojih razstavah pokazati razmeroma mnogo slik, kajti temu ali onemu bi se utegnilo zdeti, da jih je »preveč«. Izjavil je, da dela, dela in dela ter ne zapravlja časa po kavarnah in gostilnah v neplodnih debatah in prerekanjih.

Občinstvo si je nato ogledalo Deržajeva dela, ki so razstavljena v vseh treh sobah Jakopičevega paviljona in katerih je skupaj dve sto. Olja, akvareli in risbe kažejo, da ima Deržaj izredno kultiviran okus, izredno oko za najnežnejša, pa tudi za najmočnejša nastrojenja, ki jih nudijo planine in planinska okolja, obenem pa ima v oblasti tudi vsa sredstva za oblikovanje dojetih lepot ter oblikovalno moč, ki je kos tudi najtežjim slikarskim problemom. Dve močni osebnosti se srečno združujeta v njem, planinca in umetnika itd.

Ljubljanski dnevnik 22. I. 1940.

Kdo sme razstavljati v Jakopičevem paviljonu

Il y a enfin les artistes du présent, ceux dont la petite manière a un petit succès et qui tiennent ce succès entre leurs dents, en grondant et en menaçant tout confrère qui s'approche.

E. Zola.

Na te besede sem se spomnil, ko sem bral v »Jutru« z dne 7. febr. t. l. pod naslovom »Razgibana sezona v Jakopičevem paviljonu« med drugim tale odstavek: »...in tako vidimo, da slede razstavam na-

ših priznanih umetnikov tudi razstave amaterjev. O takih razstavah je bilo že precej debat v sejah strokovnih društev in sorodnih korporacijah naših likovnikov, ki bi radi dosegli, da bi vrata Jakopičevega paviljona ne bila odprta komurkoli. itd.«

Ne mislim napadati likovnikov in braniti amaterjev, gre samo za princip: ali je umetnost svobodna, ali pa je samo še monopol kakega omizja ali društva?

V imenu občinstva, ki te razstave obiskuje in plačuje vstopnino, v imenu ljubiteljev umetnosti, ki slike kupujemo, pišem te vrstice.

Potrebno je, da pride ta stvar v javnost, da si ne bo kdo mislil, da je razstavljanje v Jakopičevem paviljonu izključno privilegij omizja.

Umetnost ni obrt in umetniki ne plačujejo obrtnega davka. Zato se pa sme vsak, kdor ima za to sposobnost, v umetnosti svobodno udejstvovati.

V vseh panogah umetnosti imamo amaterje, n. pr.: literate, igralce, glasbenike itd., največja nesreča pa so, po mnenju nekaterih gospodov, slikarji. Celo med likovniki samimi se najdejo taki, ki se udejstvujejo kot amaterji še v drugih panogah umetnosti. Kaj če bi tem tudi tam vrata zaprli?...

Če se sme nekdo, ki je n. pr. profesor in likovnik, udejstvovati kot amater recimo v glasbi ali kje drugje, zakaj se ne bi smel učitelj ali uradnik udejstvovati kot slikar? Ali ni za vse enaka pravica?

Publika ljubi svobodno umetnost, svobodno udejstvovanje in tekmovanje, ter ne vprašuje, kdo ima akademsko spričevalo in kdo ne.

Umetniški talent je dar božji, ne pa dar akademije. Kdor ima ta dar, je umetnik, kdor ga nima, mu tudi akademija ne more pomagati...

Res je, da je mojster Jakopič namenil svoj paviljon le resni umetnosti, res pa je tudi, da so dolga leta razstavljali v tem paviljonu poklicni umetniki, med njimi sam mojster Jakopič, skupaj z amaterji v bratski slogi in strpnosti svoje umotvore brez kake večje nesreče ali pohujšanja.

Zakaj sedaj kar naenkrat: Bolje je, da stoji paviljon prazen, kakor da bi se odprla njegova vrata amaterju. Uprava paviljona je dozdej popolnoma pravilno pojmovala to stvar in upamo ter pričakujemo, da bo pri tem ostalo tudi v bodoče.

Kar se tiče kvalitete razstav, znamo pa mi ljubitelji umetnosti že sami ločiti luljiko od pšenice, ter zato odklanjamo vsako diktaturo v tem pogledu. Kajti razstave amaterjev so prav tako zanimive kot one likovnikov.

Razstave amaterjev poseča ista publika kakor razstave likovnikov. Ako hočejo torej ta publika na ta način izigravati, potem žagajo vejo, na kateri sedijo...

Prijatelj umetnosti.

Ljubljanski dnevnik 13. II. 1940.

»Slovenski dom«

leto V
jt. 35

Zadnje novosti v konstrukciji radio aparatov in radio cevi

najdete združene v

PHILIPS RADIO

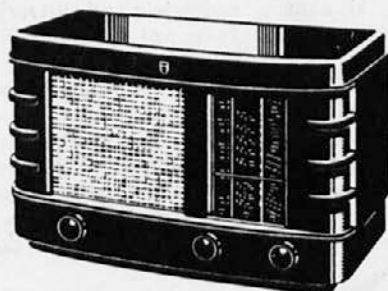
SERIJI 1939/40

Oglejte si bogato zalogo raznih modelov in
zahtevajte brezplačno predvajanje pri

H. S U T T N E R

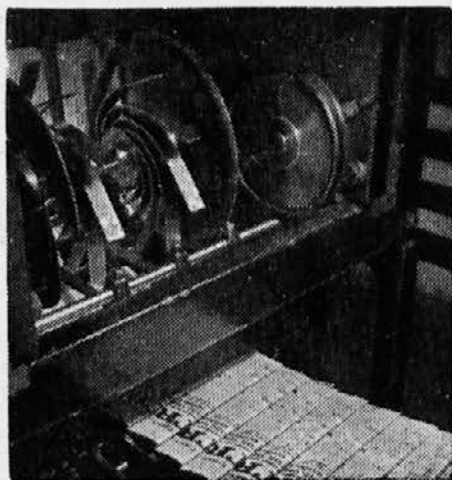
LJUBLJANA, ALEKSANDROVA C. 6.

Prodaja tudi na obroke. Zahtevajte brezplačen prospekt in
cenik.

Narodna tiskarna

V LJUBLJANI, KNAFLJEVA 5

IZVRŠUJE RAZLIČNE MO-
DERNE TISKOVINE OKUS-
NO, SOLIDNO IN POCENI

TELEFON ŠT. 31-22 – 31-26
POŠTNI ČEKOVNI RAČUN
V LJUBLJANI ŠTEV. 10.534